

ПРИНЦИПИ ДИСЦИПЛІНАРНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО ОСІБ, ЯКІ МАЮТЬ СПЕЦІАЛЬНІ ЗВАННЯ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

PRINCIPLES OF DISCIPLINARY PROCEEDINGS AGAINST PERSONS WHO HOLD SPECIAL RANKS OF THE BUREAU OF ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE

Крейтер А.О., аспірант,

Науково-дослідний інститут публічного права

Принципи дисциплінарного провадження щодо осіб, які мають спеціальні звання Бюро економічної безпеки України. У статті досліджено поняття, ознаки принципів дисциплінарного провадження щодо осіб, які мають спеціальні звання Бюро економічної безпеки України, з'ясовано їх перелік.

Доведено, що принципи дисциплінарного провадження щодо осіб, які мають спеціальні звання Бюро економічної безпеки України, є сукупність нормативних, основоположних ідей, правил, засад, особливостей та гарантій, що визначають зміст та порядок здійснення дисциплінарного провадження щодо осіб, які мають спеціальні звання Бюро економічної безпеки України.

До основних ознак принципів дисциплінарного провадження щодо осіб, які мають спеціальні звання Бюро економічної безпеки України, можна віднести системність, нормативність, стабільність, імперативність, універсальність, загальнообов'язковість тощо.

Основними принципами дисциплінарного провадження щодо осіб, які мають спеціальні звання Бюро економічної безпеки України, можна вважати верховенство права, законність, рівність сторін, змагальність, доступність правосуддя, публічність, розумність строків, відкритість, об'єктивність та неупередженість, пропорційність тощо.

Принципи дисциплінарного провадження щодо осіб, які мають спеціальні звання Бюро економічної безпеки України, впливають не лише на правила провадження у зазначеній сфері, але й допомагають підвищити довіру до працівників Бюро економічної безпеки України, збільшити прозорість в їх діяльності, сприяють їх стимулюванню до відповідального виконання своїх обов'язків, є вагомим засобом забезпечення ефективності дисциплінарного провадження. Система принципів дисциплінарного провадження щодо осіб, які мають спеціальні звання Бюро економічної безпеки України, є важливим елементом сучасної, ефективної діяльності вказаних працівників та, водночас, гарантією дотримання їх прав під час дисциплінарного провадження.

Ключові слова: принципи, дисциплінарне провадження, Бюро економічної безпеки України, дисциплінарна відповідальність, поняття та ознаки принципів.

Principles of disciplinary proceedings against persons who hold special ranks of the Bureau of Economic Security of Ukraine. The article examines the concept, features of the principles of disciplinary proceedings against persons who hold special ranks of the Bureau of Economic Security of Ukraine and clarifies their list.

It is proved that the principles of disciplinary proceedings against persons who hold special ranks of the Bureau of Economic Security of Ukraine are a set of normative, fundamental ideas, rules, principles, features and guarantees that determine the content and procedure for conducting disciplinary proceedings against persons who hold special ranks of the Bureau of Economic Security of Ukraine.

The main features of the principles of disciplinary proceedings against persons who hold special ranks of the Bureau of Economic Security of Ukraine include systematicity, normativity, stability, imperativeness, universality, general obligation, etc.

The main principles of disciplinary proceedings against persons holding special ranks of the Bureau of Economic Security of Ukraine include the rule of law, legality, equality of parties, adversarial proceedings, access to justice, publicity, reasonable deadlines, openness, objectivity and impartiality, proportionality, etc.

The principles of disciplinary proceedings regarding persons holding special ranks of the Bureau of Economic Security of Ukraine influence not only the rules of proceedings in the specified area, but also help to increase trust in the employees of the Bureau of Economic Security of Ukraine, increase transparency in their activities, contribute to stimulating them to perform their duties more responsibly, and are a solid basis for ensuring the effectiveness of disciplinary proceedings. The system of principles of disciplinary proceedings regarding persons holding special ranks of the Bureau of Economic Security of Ukraine is an important element of the modern, effective activities of the specified employees and, at the same time, a guarantee of compliance with their rights during disciplinary proceedings.

Key words: principles, disciplinary proceedings, Bureau of Economic Security of Ukraine, disciplinary liability, concepts and features of principles.

Важливою передумовою системного розвитку та дослідження дисциплінарного провадження щодо осіб, які мають спеціальні звання Бюро економічної безпеки України, є формування чіткого уявлення про його принципи, тобто основоположні ідеї, засади, покладені в його основу як процесуальну форму розгляду та вирішення дисциплінарних справ.

Принципи дисциплінарного провадження визначають основи його формування, становлення та розвиток, започатковують бази правотворчої діяльності, правозастосовної практики, розкривають зміст норм права в згаданій сфері суспільних відносин та мають велике наукове значення.

Питання принципів дисциплінарного провадження щодо осіб, які мають спеціальні звання Бюро економічної безпеки України, є малодослідженим, а тому актуальним, доцільним та своєчасним.

Дефініція поняття «принцип» з латинської мови перекладається як «першооснова», «початок», «первинність». Принцип історично вважався своєрідним фундаментом, так би мовити підвалиною кожної соціальної системи

(зокрема, правової), вимоги якого поширювали свою дію на всі явища, що належали до неї. Принципи не визначають конкретних обов'язків і прав, не завжди забезпечені реальними законодавчими санкціями, проте від того, чи на принципах побудований правовий порядок, можна у великій мірі зробити висновок про характер самої держави (тоталітарна, демократична чи інша). Тобто, принципи – це характерна система координат, у рамках якої розвивається право, і одночасно вектор, який встановлює напрямленість його розвитку [1, с. 15].

В.К. Колпаков та В.В. Гордєєв зазначають, що принципи права – це основоположні ідеї, засади, фундаментальні положення, що визначають спрямованість і зміст правового регулювання суспільних відносин [2, с. 48].

Існує також думка, що принципи права – це засадничі ідеї права, що формують спрямованість і зміст його норм та, водночас, характеризуються взаємоузгодженістю, універсальністю, системністю, загальнообов'язковістю, стабільністю, регулятивністю та предметною визначеністю, загальнозначущістю [3, с. 42].

О. Старчук вважає, що принципи трудового права – це засадничі ідеї трудового права, що визначають спрямованість і зміст його норм, характеризуються взаємоузгодженістю, системністю, універсальністю, загальнообов'язковістю, стабільністю, предметною визначеністю, регулятивністю й загальнозначущістю [4, с. 204].

Принципами правового регулювання застосування дисциплінарних стягнень щодо працівників Державного бюро розслідувань є, обумовлені закономірностями суспільного життя, основоположні ідеї, які опосередковано чи прямо відображені у джерелах права та мають імперативний, загальний характер, на яких базується застосування певних дисциплінарних стягнень [5, с. 27].

Принципи правового регулювання дисциплінарних проваджень – це сукупність основоположних, стабільних, базових, вихідних засад, розчинених у нормативно-правових актах, які мають імперативний характер, що встановлюють зміст та визначають напрям регулювання суспільних відносин у досліджуваній сфері [6, с. 236].

В.С. Ковригін під принципами дисциплінарної відповідальності пропонує розуміти розроблені з урахуванням результатів наукових досліджень правові засади її реалізації, що формують її загальну спрямованість, сутність і основні особливості, а також здійснюють забезпечення результативності трудового законодавства у зазначеній сфері [7, с. 121].

Принципи дисциплінарного провадження щодо адвоката – це система основоположних ідей, правил та гарантій, що визначають спрямованість, сутність, порядок ведення дисциплінарного провадження, а також критерії ухвалення рішень у дисциплінарних справах, що має метою забезпечення дотримання законності та професійності в адвокатській діяльності, та гарантування дотримання суспільних цінностей щодо поведінки адвокатів [8, с. 10].

Під принципами військово-дисциплінарної відповідальності варто розуміти загальні вимоги до цього інституту, що формують зміст, підстави, гарантії, процедури реалізації; вони відповідають фундаментальним національним та євроатлантичним цінностям; корелюються із етичними та нормативними засадами українського війська, а також характером військово-професійної діяльності та військово-службових відносин, пов'язані між собою функціональною спрямованістю та внутрішнім змістом [9, с. 88].

На підставі вищеведеного можна зробити висновок, що принципами дисциплінарного провадження щодо осіб, які мають спеціальні звання Бюро економічної безпеки України, є сукупність нормативних, основоположних ідей, правил, засад, особливостей та гарантій, що визначають зміст та порядок здійснення дисциплінарного провадження щодо осіб, які мають спеціальні звання Бюро економічної безпеки України.

Для розуміння сутності принципів дисциплінарних проваджень щодо осіб, які мають спеціальні звання Бюро економічної безпеки України, необхідно дослідити, їх ознаки.

Так, Т.С. Ганзицька зосереджує увагу виключно ознаках принципів права, зокрема: нормативна значущість; ідеологічний (ідейний) характер; об'єктивна зумовленість; стабільність; імперативність; системоутворюючий (основоположний) вплив на правове регулювання; зв'язок з інтересами учасників відносин, що регулюються правом; зв'язок з цінностями, притаманними системі права [10, с. 19–24].

В умовах ринкової економіки до ознак принципів права необхідно віднести взаємоузгодженість та системність, універсальність, загальнообов'язковість, стабільність, загальнозначущість, предметну визначеність, регулятивність [3, с. 42].

Ознаками принципів трудового права є системність та взаємоузгодженість, універсальність (засад-

ничі ідеї мають узгоджуватися між собою та, водночас, з іншими елементами системи права, перебувати в системі), загальнообов'язковість (принципи наділені загальнообов'язковим характером, адже вони є основою, необхідною для формування норм права і їх мають дотримуватися в процесі правореалізації), предметна визначеність (принципи розкривають зміст норм трудового права, на підставі чого здійснюється правове регулювання), стабільність (якщо певні норми трудового права можуть бути мінливими та прийматися для врегулювання трудових відносин, то принципи мають бути довготривалими, що обумовлює їхню стабільність), загальнозначущість (принципи трудового права характеризується універсальним характером, так як мають враховуватися суб'єктами правотворчості під час нормотворення), регулятивність (додаткова ознака принципів, оскільки норми трудового права мають регулятивний характер, а принципи визначають саму норму) [4, с. 204].

Отже, до основних ознак принципів дисциплінарного провадження щодо осіб, які мають спеціальні звання Бюро економічної безпеки України, можна віднести системність, нормативність, стабільність, імперативність, універсальність, загальнообов'язковість тощо.

Для з'ясування переліку принципів дисциплінарного провадження щодо осіб, які мають спеціальні звання Бюро економічної безпеки України, необхідно встановити наявність таких принципів в суміжних галузях правовідносин, які не є тотожними, проте необхідними для формування висновку в досліджуваній сфері.

До основних принципів дисциплінарної відповідальності відносять такі: справедливість, законність, невідворотність, індивідуалізація відповідальності, презумпція невинуватості, гласність, всебічний захист прав працівників, обґрунтованість обраного виду дисциплінарного стягнення [7, с. 121].

Зауважимо, розгляд дисциплінарної справи щодо адвоката, як і вся процедура дисциплінарного провадження, повинні відповідати міжнародним принципам і стандартам, визначеними ст. 6 Європейської конвенції з прав людини, в тому числі й з урахуванням усталених підходів Європейського суду з прав людини на розуміння концепції «справедливого судового розгляду», якими зокрема: рівність сторін, змагальність, доступність правосуддя (зокрема, право на правничу допомогу), публічність, розумність строків, відкритість, неупередженість та належність процедури [8, с. 18].

У дисциплінарному провадженні щодо працівників Національного антикорупційного бюро визначаються такі принципи: об'єктивність та неупередженість (всебічне дослідження справи, повне виявлення фактів, що підтверджують вчинення дисциплінарного проступку, збирання доказів та формування інших матеріалів є обов'язком саме працівників Управління внутрішнього контролю під час службового розслідування, а також недопустимість зацікавленості з будь-яких сторін), законність (неухильне дотримання законодавства всіма учасниками дисциплінарного провадження упродовж службового розслідування), рівність (включає поєднання застосування конституційного принципу рівності щодо недопущення дискримінації за підставі соціальних, расових, релігійних, політичних, майнових ознак та фактичної рівності під час дисциплінарного провадження у справах щодо порушення службової дисципліни детективами та іншими працівниками Національного антикорупційного бюро), незалежність у прийнятті рішень (заборона втручатися будь-яким особам у здійснення дисциплінарного провадження працівником Управління внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро), офіційність та публічність (доступність до матеріалів службового розслідування) [11, с. 177].

На думку Т.О. Коломоєць та В.К. Колпакова, основними засадами, що мають конституційну природу і, вод-

ночас, корелюються з дисциплінарною відповідальністю, є такі: верховенство права; пріоритет прав людини; законність; доброчесність; неприпустимість подвійної відповідальності; справедливість; індивідуальний характер дисциплінарної відповідальності; презумпцію невинуватості в сфері дисциплінарної відповідальності; рівність учасників дисциплінарних процедур перед законом; права на самозахист і захист осіб, що притягаються до дисциплінарної відповідальності; своєчасність покладення дисциплінарної відповідальності; винуватість суб'єкта відповідальності (винність) [12, с. 16].

Серед вищенаведених засад основна роль належить необхідності дотримання вимог верховенства права. Похідною від верховенства права і ключовою засадою дисциплінарної відповідальності виступає законність, яка в сфері дисциплінарної відповідальності передбачає неухильне виконання нормативних приписів визначеним суб'єктом юрисдикції; а також виконання суб'єктом відповідальності застосованих щодо нього засобів впливу. Пріоритет дотримання прав людини у правовідносинах дисциплінарної відповідальності визначено у преамбулі Конституції України. Під доброчесністю розуміється спрямованість дій суб'єктів дисциплінарної юрисдикції на забезпечення публічних інтересів та унеможливлення превалювання приватного інтересу під час реалізації своїх повноважень. Справедливість регламентує увагу до унікальності кожної життєвої ситуації та людської індивідуальності. У дисциплінарному праві справедливість означає пропорційність покарання винуватої особи щодо негативних наслідків діяння. Неприпустимість подвійної відповідальності, тобто неможливості притягнення за одне й те саме правопорушення до відповідальності два і більше рази. Зазначена засада впливає зі змісту ст. 61 Конституції України. Відповідно до неї ніхто не підлягає притягненню до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення двічі і більше разів. Вона визначена також у ст. 74 Закону України «Про державну службу», якою передбачено, що за кожне порушення службової дисципліни може бути накладено лише одне дисциплінарне стягнення. Тобто, дисциплінарна відповідальність має індивідуальний характер. Вона визначена в ч. 2 ст. 61 Конституції України, яка передбачає що юридична відповідальність особи має індивідуальний характер. Принцип рівності учасників провадження перед законом перебувають у прямому взаємозв'язку з нормами ст. 24 Конституції України, відповідно до якої громадяни мають рівні конституційні права і свободи та, водночас, є рівними перед законом. Зміст цього зв'язку розкривається Конституційним Судом України, який констатував рівні права будь-якої особи щодо участі в розгляді своєї справи. З норм ст. 62 Конституції України впливає презумпція невинуватості, згідно якої особа вважається невинуватою до того часу, доки її вина не буде доведено. Конституція України визначає і гарантує право особи на захист своїх прав. Своєчасність дисциплінарної відповідальності реалізується, в основному, з врахуванням необхідності дотримання строків, порушення яких, унеможливорює визнати певне діяння дисциплінарним правопорушенням або притягнення порушника до такої відповідальності. Категорія вина є основною засадою щодо визнання діяння особи дисциплінарним правопорушенням [12, с. 19–26].

О.Ю. Синявська, досліджуючи питання принципів дисциплінарного провадження органів внутрішніх справ, до них відносить: презумпцію невинності, законність, гласність та економічність, об'єктивну істину, офіційність та доступність, рівність усіх перед законом, право на захист, участь у провадженні громадськості [13, с. 90].

Т. Латковська, здійснила аналіз принципів дисциплінарної відповідальності державного службовця. Серед принципів, учена виділяє правову обґрунтованість та законність, об'єктивність, справедливість, превентивність та вихо-

вання, пропорційність та адекватність, відкритість та прозорість. Запровадження та реалізація дисциплінарної відповідальності державного службовця допомагає підвищити довіру до державного апарату та збільшити прозорість в управлінні. Усі особи мають право очікувати того, що державні службовці мають діяти в їхніх інтересах і дотримуватимуться всіх норм етики. Функціонування інституту дисциплінарної відповідальності сприяє стимулюванню державних службовців до дбайливішого та відповідальнішого виконання обов'язків, зменшуючи таким чином ризик зловживань владою та корупції. Вчена підкреслює, що принципи дисциплінарної відповідальності державного службовця є вагомим основою забезпечення довіри та ефективності в публічному секторі. Водночас, система дисциплінарної відповідальності відіграє важливу функцію у формуванні корпоративної культури та, водночас, професійної діяльності державних службовців [14, с. 645–647].

В. В. Гордєєв, досліджуючи дисциплінарну відповідальність судді зазначає, що вказане питання є надзвичайно актуальним, особливо враховуючи роль суду в забезпеченні захисту свобод, прав та інтересів осіб, а також утвердження принципу верховенства права. Вчений також звертає увагу, що дисциплінарне стягнення має бути застосовано з урахуванням змісту принципу пропорційності. У випадку, якщо уповноваженим суб'єктом було прийнято рішення щодо необхідності застосування до судді дисциплінарного стягнення про заборону судді здійснювати правосуддя у певному суді, зазначений суддя має бути тимчасово відсторонений від здійснення правосуддя з часу прийняття відповідного рішення. У випадку, якщо буде встановлена наявність непогашених дисциплінарних стягнень у судді, до нього повинно бути застосовано більш суворе дисциплінарне стягнення. Також суддя, який має непогашене дисциплінарне стягнення, не має можливості брати участь в конкурсі на зайняття вакантної посади в суді [15, с. 301, 312].

Н.М. Бакаянова розглядаючи питання дисциплінарного провадження щодо адвоката, звертає увагу на необхідність законодавчого закріплення принципів дисциплінарного провадження, зокрема й таких, як відсутність дискримінації, законність, пропорційність. Основоволоженням в ієрархії цінностей дисциплінарного провадження щодо адвокатів повинен бути визначений принцип верховенства права, згідно якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями [16, с. 223].

Відповідно до ст.3 Закону України «Про бюро економічної безпеки України», воно здійснює свою діяльність на основі принципів: верховенства права; законності; оперативності; пріоритетності додержання прав, свобод і інтересів фізичних та юридичних осіб; прозорості та відкритості діяльності; незалежності від інших, крім державних, інтересів; політичної нейтральності та позапартійності; справедливості; персональної відповідальності кожного працівника; єдиноначальності у реалізації повноважень; неупередженості; взаємодії з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями.

Положенням про дисциплінарну комісію Бюро економічної безпеки України, затвердженого Наказом Бюро економічної безпеки України від 24 січня 2022 року № 15, визначено, що воно визначає порядок утворення та функціонування дисциплінарної комісії Бюро економічної безпеки України з метою розгляду питань щодо застосування дисциплінарних стягнень до осіб, які мають спеціальні звання Бюро економічної безпеки України. Така дисциплінарна комісія уповноважена діяти на засадах верховенства права, законності, дотримання прав людини, неупередженості, недискримінації, достовірності, об'єктивності, прозорості, відповідальності.

Тому до основних принципів дисциплінарного провадження щодо осіб, які мають спеціальні звання Бюро

економічної безпеки України, можна віднести верховенство права, законність, рівність сторін, змагальність, доступність правосуддя, публічність, розумність строків, відкритість, об'єктивність та неупередженість, пропорційність тощо.

Отже, принципи дисциплінарного провадження щодо осіб, які мають спеціальні звання Бюро економічної безпеки України, є сукупність нормативних, основоположних ідей, правил, засад, особливостей та гарантій, що визначають зміст та порядок здійснення дисциплінарного провадження щодо осіб, які мають спеціальні звання Бюро економічної безпеки України.

До основних ознак принципів дисциплінарного провадження щодо осіб, які мають спеціальні звання Бюро економічної безпеки України, можна віднести системність, нормативність, стабільність, імперативність, універсальність, загальнообов'язковість тощо.

Основними принципами дисциплінарного провадження щодо осіб, які мають спеціальні звання Бюро економічної безпеки України, можна віднести верховенство права, законність, рівність сторін, змагальність, доступність правосуддя, публічність, розумність строків, відкритість, об'єктивність та неупередженість, пропорційність тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Матевосян А.А. Поняття принципу верховенства права на доктринальному рівні. *Journal «Science Rise: Juridical Science»*. 2019. № 4. С. 10–15.
2. Колпаков В. К., Гордєєв В. В. Принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі в системі принципів адміністративного судочинства. *Право України*. 2014. № 3. С. 47–56.
3. Старчук О.В. Щодо поняття принципів права. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 40–43.
4. Старчук О. В. Щодо ознак принципів трудового права України. *Публічне право*. 2013. № 1 (9). С. 200–206.
5. Журавльов С. В. Поняття та ознаки принципів правового регулювання дисциплінарних стягнень працівників Державного бюро розслідувань. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Випуск 1(16), том 4. С. 25–28.
6. Глушкова Д. В. Принципи правового регулювання дисциплінарних проваджень за трудовим законодавством України. *Юридична наука*. 2020. № 8. С. 235–240.
7. Ковригін В.С. До питання принципів дисциплінарної відповідальності. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. Випуск 1. Том 1. С. 117–121.
8. Зуєва А. І. Дисциплінарна відповідальність адвоката: адміністративно-правовий аспект. автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Кропивницький. 2024. 36 с.
9. Залужний В.Ф. Концепт військово-дисциплінарної відповідальності у контексті викликів воєнного часу. *Juris Europensis Scientia*. 2023. № 2. Р. 85–91.
10. Ганзицька Т.С. Теоретико-правовий аналіз поняття принципів права. *Науковий вісник Академії муніципального управління: Серія «ПРАВО»*. 2014. Випуск 2. С. 19–24.
11. Панов В.В. Адміністративно-правове регулювання дисциплінарної відповідальності детективів національного антикорупційного бюро України. дис. ... доктора філософії з права: 081. Київ. 2021. 217 с.
12. Коломоєць Т.О., Колпаков В.К. Конституційні засади дисциплінарної відповідальності державних службовців. *Право України*. 2023. № 12. С. 12–28.
13. Синявська О.Ю. Принципи дисциплінарного провадження органів внутрішніх справ України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. – 2000. – № 10. – С. 88–93.
14. Латковська Т. Принципи дисциплінарної відповідальності державного службовця як основа забезпечення ефективності та довіри у публічному секторі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 644–647.
15. Гордєєв В.В. Дисциплінарна відповідальність судді. *Topical Issues of Procedural Law in Ukraine : Scientific monograph*. Riga, Latvia : "Baltija Publishing", 2025. Р. 301–332.
16. Бакаянова Н.М. Дисциплінарне провадження стосовно адвоката у світлі правових реформ. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2025. Випуск № 03. Частина 3. С. 221–225.